

**SA LETA VINA RUA TE PAULA
KOARI NA TIE PA
KORINITI
Sa Vinabakala**

Sa leta vina rua te Paula koari na tie pa Koriniti, si ta kubere si asa pa totošo sapu soku tinasuna si koa pa tinoā tanisa ekelesia pa Koriniti, meke koasa tinavete na binaere te Paula koasa ekelesia asa.

Sipu ele kubere la nia Paula sa leta kekenu tanisa koari na tie pa Koriniti si la hopiki ni sa si arini pa keke totošo papakana, ba lopu boka va toṅoti sa sari na tinasuna vasina, ke talotaṅa hola si arini meke se Paula. Ba vata dogoro vura nia Paula sa nana hiniva nomana pude koa varibulei koa rini, meke kubere lania sa si keke leta niṅirana koarini sapu tozia sa pa 2 Kor 2:4. Ele muliunu sa leta asa. Taetusi si paleke la nia sa leta koarini, meke mizi vekoa ri kara si pude la vari tutuvi pa Toroasi. Sipu la vasina se Paula si lopu koa se Taetusi, ke hola la se Paula pa Masedonia. Vasina tu si vari tutuvi sari kara. Meke pa totošo asa si kubere la nia sa sa leta vina rua hie koari na tie pa Koriniti.

Kaiṅa tie pu ele mae somana koasa ekelesia pa Koriniti, si lopu va egoa sapu e Paula si keke apositolo hinokara te Karisito. Meke sipu ta evaṅa sa vinaribulei pa vari korapadi rini meke e Paula, si tozi vura nia Paula sa nana qinetuṅetu.

Pa kukuruna kekenu sa leta hie si vivinei nia Paula sa nana binaere, na tinavete koa sa

ekelesia pa Koriniti. Tozi va bakalia sa, gua meke olana va ninira la si asa koa rini pa korapana sa ekelesia pu zama nonoivalia, na va karia si asa. Tozia tugo Paula sapu getu nia sa, sapu sa vuana sa nana leta ninirana pu ele kubere la nia sa koasa ekelesia pa Koriniti, si na kinekere, meke na dia vinaribulei koa sa. Beto asa si tepa ia Paula sa ekelesia pude vala sa dia vinariponi, pude toka ni sari na tie malana te Karisito pa popoa Ziudia.

Sari kaiqa apositolo kokohadi pa Koriniti si va apositolo pule ni, meke zutu nia apositolo kokoha rini se Paula. Ke koari na hinia vina betobeto, si lavelave hukata nia Paula koari na apositolo kokohadi pa Koriniti sa nana tuturuana, sapu na apositolo hinokara te Karisito si asa.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Sari na zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-11

Paula meke sa ekelesia pa Koriniti. Hinia 1:12
kamo hinia 7:16

Vinariponi koari na tie te Karisito pa Ziudia.

Hinia 8:1 kamo hinia 9:15

Lavelave hukata nia Paula sapu na apositolo hinokara si asa. Hinia 10:1 kamo hinia 13:10
Tinukuna sa leta. Hinia 13:11-14

Zinama Tuketukele

¹ Arau Paula, sa apositolo^d te Zisu Karisito pa hiniva te Tamasa, meke e Timote sa tasida koe Karisito, kubere atu nia gami kara sa mami leta hie koa sa ekelesia te Tamasa pa Koriniti, meke koari doduru tie te Tamasa pa doduruna sa pinaqaha popoa pa Akaia.*

---

* 1:1 TTA 18:1

² Mani poni gamu sa Tamasa sa Tamada, meke sa Baṅara Zisu Karisito, sa tataru lopu ta ṅana kamona, meke sa binule.

Zama Leana Koe Tamasa se Paula

³ Mada vahesia sa Tamasa sa Tamana sa nada Baṅara Zisu Karisito, sapu sa ṅatina sa tataru variva tukana, meke sa Tamasa pu va mae i sari doduru tinokae, pude va manoti na va ṅinirai sari na tie. ⁴ Ke manoto gita Sa meke tokani gita koari doduru nada tinasuna, pude boka va manoti gita sari votiki tie pa dia tinasuna. ⁵ Ura gua sapu hoke tava sigiti si gita koari na kana pa nada tinoa keke koe Karisito, si gua tugo pa tinoa keke koa Sa, si hoke va manoto gita na va ṅinira gita Sa koa sa Nana vinaritokae nomana. ⁶ Sari na mami tinasigiti si pude va ṅinira gamu, meke pude ta harupu si gamu. Meke totošo tava manoto gami koe Tamasa, si tava ṅinira si gamu, pude turu va nabu na koa ṅoṅo koari na tinasuna pu ele boka turu va nabu ni gami. ⁷ Gua asa ke raṅe valeania gami sapu gamu si kaqu koa va nabu. Ura gilania gami sapu kekenoṅo gua sapu ele somana ni gamu sari na mami tinasigiti, si kaqu somana ta tokae tugo si gamu koari na tinokae pu ele vagi gami.

⁸ Kasa tasiqu, hiva va gilani gamu rau sari na tinasuna pu tutuvi gami koa sa pinaqaha popoa pa Esia. Noma hola sari na tinasuna pu tutuvi gami, meke lopu rovea gami sapu kote boka toa si gami.* ⁹ Hokara sa vinizata pude va mate gami gua, si ele tava egona tu. Ba ta evaṅa

---

* 1:8 1 Kor 15:32

si gua hie, pude mami kalavarae koe Tamasa mo, sapu va toa pulei saripu mate, meke pude lopu kalavarae puleni gami. ¹⁰ Ba ele harupu gami Sa koasa tinasuna variva mate sana, meke kaqu harupu pule gami tugo Sa. Ele va sotoa gami koa Sa sa mami rinoverove, pude kaqu harupu pule gami tugo Sa. ¹¹ Mi varavara tokani gami, pude soku tie si kote somana zama leana koe Tamasa koasa minana sapu va mae ia Sa koa gami, sina va egoa Sa sa vinaravara tadirini.

Sa Hinobe koari na Inene te Paula

¹² Qetu hola si gami sapu sari na mami binalabala soti si lopu zutu pule gami. Sari na mami tinoa pa kasia popoa hie, meke sa mami sinoto koa gamu, si ta turana koari na mami tinoa madidi, meke pa zinama hinokara pu mae gua koe Tamasa. Tavete gua asa si gami koasa tataru lopu ta nana kamona te Tamasa, ba lopu pa tinumatumae tana tie. ¹³ Ura saripu kubere atu ni gami, si lopu tasuna pude tiroi na tumaeni gamu. Ele tumae vasinahite ni gamu sari na mami tinoa kamahire, ba lopu dodurudi si gilani gamu. Rovea gami si vugo repere tu kote boka gilana valeana gami gamu, ¹⁴ pude kaqu ta qetue koa gami si gamu, gua sapu kaqu ta qetue koa gamu si gami koasa rane pu kaqu pule mae ia e Zisu sa nada Banara.

¹⁵ Va hinokara valeania rau sapu gua asa, ke mizi vekoa rau si pude atu hopiki ni gamu, pude kaqu ta tokae koa rau si gamu karua toso. ¹⁶ Ura gilania gamu sapu ele mutia rau si pude atu dogoro gamu pa qua inene la gua pa Masedonia, meke koasa qua pinule mae gua

vasina, si pude boka toka nau gamu pa qua inene la pa Ziudia.* ¹⁷ Totoso mizi vekoa rau sapu gua asa, si lopu tavete hoboria rau sa binalabala asa, meke beto hoi si hobei rau sari na qua binalabala pa hahanana tana tie pa kasia popoa, kekenono gua na tie pu zama uve meke lokari pa keke totoso mo. ¹⁸ Gua sapu zama pa hinokara sa Tamasa, si gua tugo sa qua vina tatara koa gamu, sapu lopu kaqu uve meke lokari pa keke totoso mo. ¹⁹ Ura se Zisu Karisito sa Tuna Tamasa, sapu tarae nia gami Saelasi e Timote koa gamu, si lopu zama “Uve” meke “Lokari”, pa keke totoso, ba koa Sa si “Uve” doduru totoso.* ²⁰ Ura gita pu koa koe Karisito si zama “Uve”, sapu kaqu tava gorevura sari doduru vina tatara te Tamasa. Gua asa, ke pa pozana e Zisu Karisito si hoke zama “Emeni” si gita pana vahesia rina tie sa Tamasa. ²¹ E Tamasa telena si vata evanaeni gita Nana tie, pude turu va nabu pa tinoa keke koe Karisito. Meke ele vizata gita na va madi gita Sa, pude nabulu nia. ²² Ele tokoro veko gita Sa sapu tanisa tugo si gita koa sa Maqomaqo Hope sapu poni gita Sa pa buloda, pude na vina sosodena sapu kaqu vagi betoi gita sari doduru gua pu ele va nama vekoi Sa pude tadigita.

²³ Sa Tamasa si sa qua tie va sosode. Ura gilania Sa sa buloqu. Na lopu hiva va talotana gamu rau pa qua ginegese, gua asa ke lopu atu dogoro gamu rau, koa sa qua muti kekenu pude atu. ²⁴ Gami si lopu hiva lalae nia sa mia rinañerane, gua sapu kaqu va hinokaria gamu.

* 1:16 TTA 19:21 * 1:19 TTA 18:5

Gilania mami gami sapu korapa turu va nabu si gamu pa rina_nera_ne. Ba tavetavete somanae mo si gami koa gamu, pude mi koa qetuqetu si gamu.

2

¹ Gua asa ke vizatia rau si pude maqu lopu tavete pule atu nia koa gamu si keke inene variva sigitina, gua sapu tavetia rau pa to_toso sapu tiqe hola. ² Ura be va talota_na gamu rau si gamu, si loke tie pule si koa pude va qetuqetu au, ba gamu mo pu ele va talota_na gamu rau. ³ Gua asa ke kubere atu nia rau koa gamu sa qua leta isa. Lopu hiva atu si rau pude va talota_nau gamu, sina gamu si pada pude va qetu au. Ura gilania rau sapu pude kekere meke qetuqetu si gamu, si kaqu qetuqetu tugo si rau. ⁴ Sipu kubere atu nia rau sa leta koa gamu, si talota_na hola si rau, meke mamata hola sa buloqu pa kinabokabo. Sa qua nati hiniva si lopu pude va talota_na gamu, ba pude va gilana ni gamu sapu tataru holani gamu rau si gamu doduru.

Tinaleosae koasa Tie Sea

⁵ Sa tie sapu ele eva_nia sa ti_nito_na variva talota_na, si lopu arau mo si va talota_nau sa, ba pa kaiqa ginugua si gamu doduru tu si va talota_na gamu sa. Zama guahe si rau, ba lopu hiva tozi va holahola si rau. ⁶ Ele pada mo sa vina kilasa gua sapu soku gamu ele ponia koasa tie sana. ⁷ Kamahire si na to_toso pude taleoso nia, meke sovutu va ni_nira pulea si asa, pude lopu va talota_na hola la ia, meke kote taluarae taloa hokara si asa. ⁸ Gua asa ke tepa gamu rau, pude

mi vata gilana nia koa sa, sapu tataru hinokara nia gamu si asa. ⁹ Gua meke kubere atu nia rau sa qua leta isa, si pude gilania sapu be va tabei gamu gua sapu tozini gamu rau koasa qua leta. ¹⁰ Totoso taleoso nia gamu si keke tie koari na kinaleadi pu ele evaṅi sa, si arau ba taleoso nia tugo si asa. Ura be hinokara sapu va sea mae si asa koa rau, si taleoso nia rau si asa. Tavetia rau sapu gua asa pa kenuna e Karisito pa lae mia gamu. ¹¹ Pude mani lopu koa mataqara hola koa gita se Setani, ura ele gilani nada gita sari nana hiniva sekesekeidi.

Balabala Mamata se Paula pa Toroasi

¹² Totoso la kamo rau pa Toroasi, pude la tarae nia sa Inavoso Leana koasa gugwana e Zisu Karisito, si dogoria rau sapu tukele mae nia Tamasa si keke sasada koa rau vasina. Keke totoso leana si asa pude tozi vura nia sa Inavoso vasina.* ¹³ Ba balabala mamata sa buloqu, sina lopu boka dogoria rau sa tasida, se Taetusi vasina. Ke zama luluara mo si rau koari na tie vasina, meke taluarae la pa pinaqaha popoa Masedonia.

Minataqara pa Tinoa Keke koe Karisito

¹⁴ Ba mada zama leana koe Tamasa. Ura pa korapa tinoa keke koe Karisito si turaṅa gita Tamasa si gita pa minataqara pa kenudi rina tie doduru totoso. Garunu gita Tamasa si gita pude tozi urahae nia pa ninæ vasina sa Inavoso koasa gugwana e Karisito, sapu guana keketona humaṅa lea. ¹⁵ Ura totoso tozi urahae nia gita

---

* 2:12 TTA 20:1

sa Inavoso Leana koari pu kote ta harupu, meke koari pu lopu kote ta harupu, si kekenoŋo gua na vina uququ oto huda humaņa lea sapu vala nia Karisito koe Tamasa. ¹⁶ Koa rini pu lopu kote ta harupu, sa inavoso si kekenoŋo na tinitoņa matena sapu humaņa hikare. Ba koa rini pu kote ta harupu, si na inavoso variva toa si asa, kekenoŋo gua na keketoņa humaņa lea. Ke esei si garo koa sa tinavete hie? ¹⁷ Gami si lopu gua ri kaiqa pu urahae nia sa Inavoso te Tamasa, sapu guana tie holuholu pu hiva vagi va soku poata. Ba sina ta garunu si gami koe Tamasa, ke zama pa hinokara si gami pa kenuna Sa, guana nabulu te Karisito.

3

Sari na Nabulu Tanisa Vinariva Egoi Vaqura te Tamasa

¹ Vegua, balabala ia gamu sapu guana podalae vahesi puleni gami pule si gami? Babe gua ri kaiqa tie si gami, sapu hiva pude gamu kote va lavata gami pa mia leta la koari na votiki tie pude di va kamo gami, babe arini si kubere atu koa gamu pude mi va kamo gami, gua? ² Lokari, gamu mo si nada leta sapu ta kubere pa buloda, pude gilania meke tiroa ri doduru tie. ³ Bakala mo koasa mia tinoa vaqura, sapu gamu si va hinokaria sa Inavoso Leana sapu tozia gami koa gamu. Gua asa, ke gua na leta te Karisito si gamu. Lopu ta kubere iqi si asa, ba koa sa

Maqomaqona sa Tamasa toana. Lopu ta kubere pa patu labelabe, ba pa bulo tie.*

⁴ Zama gua asa si gami, sina gilana valeania gami sapu hie mo sa vina sosode, sapu gami sina nabulu te Karisito pu ta garunu koe Tamasa.

⁵ Loke mami binokaboka soti si gami pude tavetia sa tinavete hie. Sa binokaboka sapu tagoa gami, si maena mo koe Tamasa. ⁶ E Tamasa telena si va boka gami pude nabulu nia si Asa koasa vinariva egoi vaqura, sapu lopu tanisa Tinarae ta kubere na koe Mosese, ba sapu tanisa Maqomaqo Hope tu. Sa Tinarae ta kubere na si evania sa minate koari na tie pu lopu va tabea si asa, ba sa Maqomaqo Hope si ponini gita sa tinoa.*

⁷ Totoso ta kubere pa patu labelabe sa Tinarae te Mosese, si bakala vura sa ninedala te Tamasa. Meke totoso korapa murimuri taloa sa ninedala pa isumatana e Mosese, ba lopu boka dono la ia tugo ri na tie Izireli si asa. Sina ele vura mae sa ninedala tolavaena te Tamasa totoso ta kubere sa Vinariva Egoi Koana sapu evania sa minate,* ⁸ ke kaqu noma hola latu sa tinoa tolavaena tamigami sapu vura mae totoso tozi vura nia gami sa Inavoso Leana tanisa Vinariva Egoi Vaqura sapu poni gita sa Maqomaqo Hope. ⁹ Sa tie sapu va mae ia sa Vinariva Egoi koana pu tozia sa tinazutu sapu la gua pa minate, si tolavaena sa ninedalana sa isumatana, gua asa ke tolavaena hola la tu sa tinoa vaqura tanisa sa tie pu va mae ia sa Inavoso Leana sapu va

---

* **3:3** Ekd 24:12; Zer 31:33; Izk 11:19, 36:26   * **3:6** Zer 31:31

* **3:7** Ekd 34:29

tonoti sari na tie koe Tamasa. ¹⁰ Ura sa tinolava kamahire si bakala sisigiti hola nia sa ninedala tolavaena pukerane, ke boka zama si gita sapu ele murimuri taloa sa tinolava koana, gua. ¹¹ Be sa Tinarae koana sapu lopu koa seunae ba koa ia na tinolava, si sa tinoa vaqura sapu koa hola ninae rane, si kaqu tolavaena hola la tu.

¹² Gua asa, ke varane si gami, sina rove va hinokaria gami sapu kaqu vagia gami sa tinoa tolavaena. ¹³ Gami si lopu kekeno e Mosese sapu goba hukatia sa sa isumatana, pude madi lopu dogoria ri na tie Izireli sa minurimuri taloana sa ninedala koa sa.* ¹⁴ Ba tava pupuhu sari na binalabala tadi na tie Izireli, osolae kamo pa rane ninoroi. Ura lopu boka gilania rini sa hinokara toroso tiroa rini sa Vinariva Egoi Koana te Tamasa. Kekenoe gua na poko sapu va paere ia sa isumatana Mosese, si korapa tava paere tugo sari na isumatadia. Ba pana soto mo sa dia rinaerane koe Karisito, si kote tava rizu palae sa poko pa isumatadia. ¹⁵ Kamo kamahire, toroso tiroa rini sa Tinarae te Mosese, ba korapa va paere ia na poko sa bulodia koasa hinokara. ¹⁶ Ba pana soto mo sa rinaerane tanisa tie koasa Banara, si kaqu tava rizu palae sa poko asa.* ¹⁷ Ego, sa zinama "Banara" koasa vesi asa, ginuana si sa Maqomaqona sa Tamasa, meke sarini pu vagia sa Maqomaqona sa Tamasa, si vagia tugo sa tinarupaha. ¹⁸ Gita doduru si vata dogoro nia pa nada tinoa sa tinoa tolavaena tanisa Banara, meke lopu ta nobi gua e Mosese

---

* **3:13** Ekd 34:33   * **3:16** Ekd 34:34

sari isumatada. Meke korapa ta hobe si gita, pude keha lulia sa kinehana sa Baṅara, meke toqolo gigiri hola latu sa tinoa tolavaena sapu koa koa gita. Meke sa tinoa tolavaena asa si mae guana koasa Baṅara, sapu sa Maqomaqona sa Tamasa.

4

Sa Tinagotago Maqomaqo pa korapa Raro Patu

¹ Ego, pa korapa Nana tataru variva taleosae, si ponini gami Tamasa sa tinavete ninabulu hie, ke lopu malohoro si gami pa tinavete. ² Ba sari doduru tinavete tomedi meke variva kurekuredi, si luara pani gami. Lopu sekesekei si gami, meke lopu iliri va sea ia gami sa zinama te Tamasa. Ba tozi vura nia gami sa hinokara, meke va sosodea koari na binalabala tadi doduru tie pa kenuna sa Tamasa, sapu na nabulu hinokara Tanisa si gami. ³ Ba be tava paere sa ginuana sa Inavoso Leana sapu tarae nia gami, si koari na tie huporo mo pu lopu ta harupudi si tava paere si asa. ⁴ Kekeṅoṅo guana tie behuna si arini, pu lopu dogoria sa kalalasa. Ura e Setani sapu sa tamasa pu koa baṅara koari na rane hire, si hukati si arini ke lopu va hinokaria sa Inavoso Leana, sapu sa gugua e Zisu Karisito pu tagoa sa tinoa tolavaena pa kinehana soti sa Tamasa. ⁵ Lopu tarae nia gami sa gugua mami tinoa soti, ba sapu tarae nia gami, si e Zisu Karisito si na Baṅara, meke gami si na mia nabulu pa gugua e Zisu Karisito. ⁶ Sa Tamasa sapu zama guahe: “Mani ṅedala vura pa huporo sa kalalasa,” gua,

si Asa tugo sa Tamasa sapu vata dogoro nia pa buloda sa Nana hinokara sapu guana kalalasa, pude boka vata gilana nia koa gita sa gugua sa Tamasa sapu ta dogoro pa tinoa tolavaena te Karisito.*

⁷ Ba gita si tagoa sa ginilagilana arilaena hola sana pa nada tinoa tini, guana tinagotago arilaena sapu voi pa raro patu loke laena, pude mani ta dogoro sa niniranira nomana hola sapu mae gua koe Tamasa, ba lopu sa mami niniranira soti gami na apositolo. ⁸ Hoke va tasuna gami ri na tie, ba lopu hite tava kilasa si gami. Hoke nunala si gami kaiqa totošo, ba lopu hite luara pania gami sa mami rinañerane koe Karisito. ⁹ Ta nonoala si gami koari na kana, ba lopu hite luara pani gami sa Tamasa doduru totošo. Hoke ta seke va kalekaleana meke hoqa si gami pa tinasigiti kaiqa totošo, ba lopu tava mate si gami. ¹⁰ Doduru rane si tata mate kekeñoño gua tugo e Zisu si gami, pude vata dogoro nia tugo pa tinimami sa tinoa Tanisa. ¹¹ Ura pa dodurudi ri mami tinoa si koa tata lamo pa minate si gami pa ginuana e Zisu, pude mani ta dogoro pa tinimami soti sa tinoa tanisa. ¹² Gua asa, ke doduru rane si tata mo pa minate si gami, pude vagia gamu sa tinoa hola.

¹³ Zama sa Kinubekubere Hope: “Va hinokara si Rau, ke zama,” meke kekeñoño gua tugo asa sa mami rinañerane. Va hinokara si gami, ke zama.* ¹⁴ Gilania gami sapu sa Tamasa sapu va turu pulena se Zisu sa Bañara, si kaqu va

---

* **4:6** Zen 1:3   * **4:13** Sam 116:10

turu pule somanae ni gami Sa koe Zisu, meke kaqu turana varigarani gita Sa pude somanae koa Sa. ¹⁵ Doduru ninovanovala mami hire si pude leamia si gamu. Meke pana urahae la koari soku tie pule sa tataru variharupi te Tamasa, si kaqu va sagei rini sari na dia vinaravara na zinama leana la koasa vina lavatana sa Tamasa.

Koa Ranerane

¹⁶ Ke gua asa si lopu hite tava malohoro sari na buloda, be vea hitehite mae gua sa minalohoro pa tinida guana barogoso na kaleqe, ba sari na maqomaqoda si tava ninira pa hopeke rane. ¹⁷ Ura sari nada tinasuna hitehite hire, sapu lopu kote koa hola, si kote va kamo gita koasa tinoa tolavaena sapu koa holana, sapu noma hola ni sari na tinasuna. ¹⁸ Ke lopu dono la i gita sari na tiniona ta dogorodi mo pude tagoi, ba sari na tiniona lopu ta dogorodi tu. Ura sari na tiniona ta dogorodi si koa paki mo, ba sari na tiniona lopu ta dogorodi si koa hola ninae rane ka rane.

5

Sari Tini Vaqura

¹ Sari na tinida sapu tana pepeso hie, si kekenono gua mo na ipi pu va koa paki gita pa pepeso. Gilania gita sapu be mate si gita, si kaqu poni gita Tamasa sari na tinida sapu tana Manauru, saripu kaqu koa hola ninae rane. Lopu na tini sapu kekenono guana ipi sapu ta kuri pa lima tie, ba sa tini sapu ta kuri koe Tamasa. ² Kamahire si sino manini pa tinalotana si gita, ke hiva ture tagoi gita sari na tinida sapu

tana Mañauru. ³ Meke pana hopeke tagoi gita sari tinida tana Mañauru, si lopu kaqu koa na maqomaqo mo si gita, sapu kekenoño gua na tie dododohona. ⁴ Totoso koa si gita koari na tinida hire, si siño manini pa tinalotana, meke mamata sari na buloda. Lopu sapu na hiva veko pani gita sari na tinida hire, ba sari na tinida pa Mañauru si hiva tagoi gita. Pude sari na tinida hire pu lopu kote koa hola, si kote ta evañae na tini toa holadi. ⁵ E Tamasa si va namani gita pude vagia sa hinobe hie. Ele ponini gita Sa sa Maqomaqona, pude na vina sosode sapu kaqu vagi gita doduru gua saripu ele va nama vekoi Sa pude tadigita.

⁶ Ke gua asa si ta sovutu va ñinira si gita. Gilania gita sapu koasa totoso sapu toa si gita pa kasia popoa, si koa va seu si gita koa sa Bañara pa Mañauru. ⁷ Ura toa si gita pa rinañerane, ba lopu pa dinogodogorae. ⁸ Ta sovutu va ñinira si gita, ke okoro hola nia gita si pude luari sari na tinida tana kasia popoa, pude la koa somanae koasa Bañara. ⁹ Ba sapu hiva hola nia gita koari doduru pule, si pude va qetua si Asa, be pa tinoa koari na tinida hire, babe pa tinoa panahoi. ¹⁰ Ura doduru gita si kaqu la vura ta dogoro pa kenuna Karisito, pude ta pitu koa Sa. Hopeke gita si kaqu vagia gua sapu garoda, koa gua mo koari doduru nada tinavete pa tinoa hie pa pepeso, be leadi babe kaleadi.*

Sa Vinaribulei koe Tamasa pa Korapana Karisito

---

* **5:10** Rom 14:10

¹¹ Gilania gami sa pinamanana sa Banara, gua asa ke podekia gami pude va hinokaria ri na tie sa Inavoso Leana. Ele gilana valeana gami Tamasa si gami. Meke rovea rau si gamu ba gilana valeanau tugo si rau pa bulomia. ¹² Gami si lopu podekia pule pude va lavata puleni gami koa gamu, ba hiva va gilana ni gamu mo gami sari na ginugua, gua meke ta qetue koa gamu si gami, pude boka olaṅi gamu saripu hoke qetu nia mo sa tinoa vurana tana tie, ba lopu sa nana tinoa pa korapa bulona. ¹³ Ba be duvili si gami, sina pa ginuguana e Tamasa si doṅo guana duvili si gami koari na tie. Ba be gilae si gami, si na pa laemia gamu si doṅo guana gilae si gami. ¹⁴ Gami si ta turaṅa koa sa tataru te Karisito, meke va hinokaria gami sapu keke tie sapu e Karisito si ele mate hobei sari hopeke tie. Ke gita si na tie mateda koe Zisu Karisito. ¹⁵ Mate paeni Sa sari doduru, meke tava toa pule pa laedi rini, pude sa ṅatina sa dia tinoa, si pude lulia sa hiniva Tanisa pu mate poni, ba lopu sa dia hiniva soti.

¹⁶ Kamahire si lopu balabala gunia gita si keke tie pa hahanana kasia popoa. Ba sipu lopu ele va hinokara gita, si balabala gunia gita asa se Karisito. ¹⁷ Gua asa, ke be koa keke koe Karisito si keke tie, si na tie vaqurana si asa. Sa tinoa koana si ele hola taloa meke sa tinoa vaqura si ele kamo koa sa. ¹⁸ Doduru pu gua asa, si na tinavete te Tamasa mo. Meke gua asa ke garunu mae nia Sa se Karisito, sapu vata evaṅia sa vinaribulei pa vari korapada gita meke sa Tamasa. Meke poni gami Sa sa tinavete pude vata evaṅia sa vinari bulei pa vari korapadi ri

kaiqa pule, meke Tamasa. ¹⁹ Ke tozia gami sapu pa korapana e Karisito si vata evania Tamasa sa vinaribulei pa vari korapana sa Tamasa telena meke sari na tie pa kasia popoa. Lopu balabala vekoi Sa sari na dia sinea, ba poni gami Sa sa inavoso tanisa vinaribulei. ²⁰ Gua ke ta garunu si gami koe Karisito pude tozia sa Nana inavoso. Meke korapa tioko gamu Tamasa si gamu koasa inavoso sapu tozia gami. Ke tepa gamu gami koasa tinioko te Karisito, mi koa varibulei koe Tamasa. ²¹ Loke Nana sinea se Karisito, ba pa laeda gita si va paleke ni Tamasa koa Sa sari na nada sinea, pude pa nada kineke koa Sa si kaqu somana tagoa gita sa tinonoto te Tamasa.

6

¹ Koasa mami tinavetavete somanae koe Tamasa, si tepa atu si gami koa gamu pu ele somana tagoa sa tataru variharupi te Tamasa, pude mi lopu somana hoboro nia si Asa meke loke vuana. ² Ura guahe sapu zama nia sa Tamasa:

“Pana mae sa totoso garona, si kote avosigo Rau.

Totoso mae sa rane pude harupigo, si kote toka nigo Rau,” gua.

Ke mi avoso mae! Hie sa totoso garo valeana, pude ade vagia sa tataru variharupi te Tamasa, meke hiera sa rane tinaharupu!*

³ Lopu hiva ta zutu pa keke tie si gami koasa mami tinavete ninabulu, gua asa ke podekia gami pude lopu va tasuna ia si keke tie, meke hukatia pude va hinokara. ⁴ Ba gua sapu evania

---

* 6:2 Ais 49:8

gami doduru totoſo, ſi pude vata dogoro nia ſapu gami ſi na nabulu hinokara te Tamasa, ke turu va nabu meke ʒoʒo ſi gami koari na totoſo kaleadi hola, na ʒinovaʒovala, meke na tinasuna. ⁵ Ta ſeke va kaleana, ta veko pa vetu varipusi, ta rapatae pa kobi tie ſi gami, meke tavetavete va ʒinira, ovia, meke lopu puta valeana ſi gami.* ⁶ Koari na mami tinoʒoto, na ginilagilana, na ʒinoʒo, meke na tataru vatukana pa tie, ſi vata dogoro nia gami ſapu na nabulu te Tamasa ſi gami. Meke gua tugo koasa tinagona ſa Maqomaqo Hope, meke mami tataru hinokara, ⁷ na mami inavoso hinokara, meke pa ʒiniraʒira te Tamasa. Tavetavete pa tinoʒoto ſi gami, kekeʒoʒo guana tie varipera pu lavelave pule nia, meke razai ſari na kana. ⁸ Kaiqa tie ſi va lavata gami, kaiqa ſi va kurekure gami, kaiqa arini ſi zama ʒoʒovala gami, ba kaiqa ſi vahesi gami. Ta zutue tie kokoha ſi gami, ba na hinokara ſi tozia gami. ⁹ Guana lopu ta gilana pa tie ſi gami, ba doduru tie ſi gilana gami dia mo. Guana ele mate mami tu ſi gami, ba dogoro gami mia mo. Korapa toa mo ſi gami. Ta komiti va kaleana pa vina kilasa ſi gami, ba lopu mate. ¹⁰ Va talotaʒa gami rini, ba qetuqetu ſi gami doduru totoſo. Habahuala pa tinoʒo tini ſi gami, ba tagotago va soku pa rinaneʒane. Guana malaʒa ſi gami koari na likakalae pa pepeso, ba tagotago va hola ſi gami koe Karisito.*

¹¹ Kasa mami baere ta tatarue mia pa Koriniti, ele zama va lodaka atu ſi gami koa gamu. Lopu

---

* 6:5 TTA 16:23   * 6:10 Rom 8:32

tomea gami sa mami tataru nomana koa gamu. ¹² Gami si vata dogoro valeana nia koa gamu sa mami tataru. Ba gamu si lopu va vura valeania sa mia tataru koa gami. ¹³ Zama guni gamu na qua koburu soti rau si gamu. Mi va dogoro valeanani gami sa mia tataru, kekenoño gua sapu tavetia gami koa gamu. Mi lopu tomea sa tataru pa bulomia.

Vinabalau koari na Hahanana Huporodi

¹⁴ Mi lopu variva egoi pude koa keke pa tinavetavete koari na tie huporodi. Sa tinoño si lopu boka koa baere koasa kinaleana, meke sa kalalasa si lopu boka koa keke koasa hinuporo. ¹⁵ Vegua meke boka keke hiniva se Karisito meke se Setani? Lopu boka kekenoño dia hahanana sari na tie te Karisito, meke sari na tie sapu lopu te Karisito. ¹⁶ Lopu boka koa keke sa Zelepade te Tamasa meke sari na beku tana hinuporo. Ura gita si na Zelepade tanisa Tamasa toana, gua sapu ele zama nia telena sa Tamasa, sapu guahe:

“Kaqu koa turani Rau si arini,
meke kaqu ene turani Rau si arini.
Kaqu na dia Tamasa rini si Arau,
meke kaqu na Qua tinoni Rau si arini,” gua
si Asa.*

¹⁷ Gua asa ke zama guahe sa Tamasa:
“Mi rizu vura koari na tie huporodi sara,
pude mi koa varipaqahi koa rini.
Lopu tiqua keke tinitona bonina,
meke kaqu va kamo gamu Rau.*

---

* **6:16** 1 Kor 3:16, 6:19; Liv 26:12; Izk 37:27   * **6:17** Ais 52:11

18 Kaqu na Tamamia gamu si Arau,
meke gamu si na Qua koburu,” gua sa
Baṅara pu tagoi sari doduru niniraṅira.*

7

¹ Kasa qua baere ta tatarue mia, va tatara nia Tamasa koa gita sapu kaqu na Tamada gita si Asa. Ke gua asa, si mada va via puleni gita koari na tiṅitoṅa pu va bonia sa tini meke sa maḡomaḡo; pude mada koa na tie madida pa doduru nada tinoa pa korapa pinamaṅana sa Tamasa.

Sa Qinetuḡetu te Paula

² Mi lopu etulu pani gami, ba mi vata dogoro nia sa mia tataru na qinetuḡetu koa gami. Sina lopu hite tavete va kaleana la koa keke tie si gami, meke lopu hite ṅoṅovalia gami si keke tie, meke lopu na tie sekesekei si gami pude valeana puleni gami telemami pa mami tinavete koari na tie. ³ Sa qua zinama hie si lopu pude zutu gamu. Ura ele tozini gamu tu rau, sapu tataru sisigiti ni gamu rau si gamu, pude kaqu koa keke si gita pa tinoa babe pa minate. ⁴ Raṅe gamu rau si gamu, meke ḡetu holani gamu rau. Koari doduru qua tinasuna si tava ninira si rau, meke loke kokoina sa qua qinetuḡetu mia gamu.

⁵ Ura sipu kamo gami pa Masedonia, si lopu hite magogoso si gami. Soku sari na tinasuna pa vari likohae mami. Vinari tokei koari na tie, meke na minatagutu pa korapa bulomami.* ⁶ Ba

---

* **6:18** 2 Samuela 7:14; 1 Koron 17:13; Ais 43:6; Zer 31:9 * **7:5**
2 Kor 2:13

sa Tamasa pu hoke va ninirai saripu malohoro pa tinalotana, si va ninira gami koasa minae te Taetusi. ⁷ Meke lopu sa nana minae mo si va ninira gami, ba gua tugo koasa nana vivinei mia gamu, sapu sovutu va ninira ia gamu si asa, gua. Tozini gami tugo sa sapu hiva dogoro hola au gamu si rau, meke talotana hola si gamu, meke hiva si gamu pude lavelave hukata nau si rau koari na tinazutu. Ke gua asa si qetu hola si rau kamahire.

⁸ Ura be sa leta sapu ele kubere atu nia rau si va talotana gamu, ba lopu pulepaho nia rau sapu ele kubere atu nia rau si asa. Ura pa totošo papakana mo si va talotana gamu sa qua leta sana. Ba pada tugo pude pulepaho nia rau, sapu va talotana gamu sa qua leta sana. ⁹ Kamahire si qetu nia rau si asa, lopu sa mia tinalotana si qetu nia rau, ba sina sa mia tinalotana si va kekere gamu, gua sapu hiva nia sa Tamasa. Ke gua asa, si lopu va kaleana gamu sa tinalotana. ¹⁰ Ura sa tinalotana sapu hiva nia sa Tamasa, si va kekeri sari na bulo, meke kamo pa tinaharupu. Ke gua asa si lopu ta hivae sa pinulepaho, ba sa tinalotana tana kasia popoa si kamo pa minate. ¹¹ Mi gilania sapu sa tinalotana sapu hiva nia sa Tamasa, si vata evania pa mia tinoa sa inokoro arilaena. Hinoqa luara pani gamu sari mia sinea, meke hiva vata dogoro nia gamu koa rau sapu ele luara pani gamu sari na mia kinaleana. Bakala si asa, sapu lopu qetu si gamu koari na sinea variva kurekuredi. Matagutu nia gamu sa vina kilasa te Tamasa, meke okoro nau gamu pude dogorau si rau. Hiva sisigiti nia gamu pude va tabea sa

Tamasa, ke hiva va kilasia gamu sa kinaleana, meke va sosode valeania sapu ele ilolae si gamu koasa tinasuna sana, meke loke tinazutu mia.

¹² Kuberia rau sa leta sana, lopu pa ginuguana mo sa tie sapu tavete va sea, meke sa tie pu nonoivalia sa. Ba kuberia rau si asa, pude va bakala atua koa gamu pa kenuna sa Tamasa sapu nomana sa mia tataru na vinatabedi rina qua zinama koasa qua leta. ¹³ Gua asa ke tava ninira si gami. Meke lopu sapu tava ninira mo si gami, ba qetu hola nia gami sapu ele va qetuqetua gamu se Taetusi pa mia tataru koa gami. ¹⁴ Tozi qetuqetuni gamu rau si gamu koe Taetusi. Meke va sosodea tugo gamu koa sa sapu guni gamu rau pa hinokara. Gua sapu zama hinokara koa gamu si gami doduru totozo, ke sa mami qinetuqetu mia gamu pu tozia gami koe Taetusi, si va sosodea sapu hinokara tugo si asa. ¹⁵ Totoso balabala pulea sa sa mia vina kamona sa pa korapa mia pinamana na vina pepekae, meke sapu qetu si gamu pude luli sari doduru nana vina tumatumae, si ninira lala nana sa nana tataru koa gamu. ¹⁶ Qetu holani gamu rau, sina rane valeana gamu rau si gamu.

8

Hahanana Variponi tadi na Tie te Karisito

¹ Ego, kasa tasimami, hiva tozi va gilnani gamu gami sa tataru lopu ta nana kamona te Tamasa, sapu ele ponia Sa koari na ekelesia pa Masedonia.* ² Ta podeke sisigiti si arini koari

* **8:1** Rom 15:26

na tinasuna nomadi, meke na tie habahuala tugo si arini. Ba sa dia qinetuqetu si nomana hola, ke variponi valeana hola si arini. ³ Tozi va hinokarani gamu rau, sapu ele vala ia rini doduruna gua sapu boka ia rini, meke hola nia tu gua sapu boka ia rini si vekoia rini pa dia hiniva soti. ⁴ Tewa sisigitia rini si pude va somani si arini pa tinokaedi rina tie malaña te Karisito pa Ziudia. ⁵ Sapu gua evañia rini, si hola nia tu gua sapu rovea gami. Kekenu si poni rini sari na dia tinoa pa linulina sa Bañara, beto meke pa linuli mami tugo gami, koasa hiniva te Tamasa. ⁶ E Taetusi si ele podalae nia sa tinavete varitokae hie koa gamu, pude varigara poata meke poni sari na tie pa Ziudia, ke gua asa si tepa ia gami si asa pude hoda la ia tu sa tinavete, meke pude tokani gamu pude va hokotia tu sa tinavete tataru arilaena hie. ⁷ Gua sapu bokaboka mia si gamu pa doduru ginugua: pa rinañerane, pa zinama, pa tinumatumae, meke gua tugo pa mia tataru koa gami, ke mi varitokae valeana tugo koasa tinavete tataru hie koasa tinokae te Tamasa.

⁸ Lopu hiva va turui rau si kaiqa tinarae, ba hiva va dogoroni gamu mo rau sa inokoro nomana tadi kaiqa pude varitokae, pude mi gilania sapu ve hinokara gua sa mia tataru. ⁹ Ele gilania mia gamu sa tataru lopu ta nana kamona te Zisu Karisito. Tagoi Sa sari doduru tinitonã, ba va evañae pule nia tie malañana si Asa pa lae mia gamu, pude pa Nana tinoa minalaña, si kaqu boka ta evañae na tie tagotago mia si gamu pa mia tinoa maqomaqo.

¹⁰ Ego, balabala ia rau si leana hola pude mi va hokotia kamahire gua sapu ele podalae nia gamu pa vuaheni lahe. Gamu mo sari na tie kekenu pude va namanama vinariponi, meke sapu okoro nia tugo pude vala vinariponi. ¹¹ Ke mi nono la ia, pude va hokotia sa tinavete! Gua sapu ele okoro hiva vala vinariponi si gamu pa qinetuqetu tatasana, si mi va hokotia pa qinetuqetu. Mi vala nia gua sapu boka ia gamu. ¹² Be okoro pude variponi si gamu, si kote qetu nia Tamasa gua sapu vekoa gamu, koasa padana gua sapu boka ia gamu, ba lopu koa sa pada sapu lopu boka ia gamu.

¹³⁻¹⁴ Sa qua hiniva si lopu pude va tasuna gamu si gamu, meke valeani saripu kaqu tokani gamu. Ba pude gamu pu tago va soku kamahire, si pude toka ni saripu malana. Meke pude be koa malana si gamu, meke tago va soku si arini, si kote tokani gamu pule rini. Pa sirana hie si boka variṇoṇoi sari na mia kinoa. ¹⁵ Gua sapu ta kubere pa Kinubekubere Hope:

“Arini pu vagi va soku,
 si lopu tago va soku sisigiti;
 meke arini pu vagi va visavisa,
 si lopu papaka tugo sapu vagia rini,” gua.*

Taetusi meke Saripu Luli Koasa

¹⁶ Zama leana si rau koe Tamasa, sapu ponía Sa pa bulona e Taetusi sa hiniva pude tokani gamu, kekenoṇo gua arau. ¹⁷ Ura lopu sapu qetu mo si asa pude va tabea sa mami ginarunu koa sa, ba sapu asa telena ba hiva hinokara tugo pude

---

* 8:15 Ekd 16:18

varitokae, ke pa nana hiniva soti telena si vizatia sa pude atu koa gamu. ¹⁸ Garunu luli nia gami koa sa si keke tasimami koe Karisito, sapu ta pamañaena hola koari na ekelesia, koasa nana tinavete vina enena sa Inavoso Leana. ¹⁹ Meke lopu asa mo, ba ele ta vizata tugo si asa koari na ekelesia, pude ene luli koa gami koasa tinavete tataru hie, sa pinaleke vinariponi koari na tie malaña. Tavetia gami si hie, pude va lavatia mo sa Bañara telena, meke pude vata dogoro vura nia sa mami qinetuqetu pude varitokae. ²⁰ Kopu sisigiti si gami, pude lopu kaqu zutu gami rina tie koasa siraña gua pu kopu gunia gami sa vinariponi nomana hie. ²¹ Sa mami ñati hiniva si pude tavetia gua sapu toñoto, lopu pa dinonõ tanisa Bañara mo, ba pa dinonõ tadi na tie tugo.*

²² Gua asa, ke garunu luli nia gami koa rini si keke tasida pule. Ele poni nia tinavete gami si asa soku toso, ke ele bakala koa gami sapu hiva sisigiti pude varitokae si asa. Meke kamahire si rañe valeana gamu sa si gamu, ke hiva varitokae hola si asa. ²³ Se Taetusi si na turanaqu varitokae, meke tavetavete turanaqu sa pude tokani gamu. Sari karua tasida, si ta vizatadi meke ta garunu maedi koari na ekelesia, pude luli koe Taetusi pa vina lavatana e Karisito. ²⁴ Ke mi va dogoro nia koa rini sa mia tataru, pude di dogoria rina ekelesia. Madi va sosodea gua meke hoke vivinei qetuqetuni gamu rau si gamu.

---

* **8:21** TTA 3:4

9

Sa Vinariponi koari Kaiqa Tie te Karisito

¹ Sa mia vinariponi koari na tie malaña te Karisito pa Ziudia, si lopu kilu kubere atu nia rau koa gamu, ² ura gilania rau sapu korapa hiva varitokae si gamu. Ele tozi qetuqetu nia rau koari na tie pa Masedonia sa gugua mia gamu. Zama si rau: “Sari na tasida koe Karisito pa Akaia si ele hiva varitokae, podalae tu vuaheni lahe,” gua. Sa mia hiniva si va ninirai sari sokudi pude varitokae. ³ Ke kamahire si garunu atu ni rau sari kasa tasida sara, pude mi va namai sari mia vinariponi gua sapu ele tozia rau koa rini. Lopu hiva nia rau si pude sa qua vnahesi mia gamu pa ginugua hie si lopu hinokara. ⁴ Lopu leana pude luli koa rau si kaiqa ari pa Masedonia, meke atu poho gamu sapu lopu ele va namanama si gamu. Kote variva kurekure hola pana gua asa, sina ele vahesi gamu rau koasa hiniva tamugamu pude varitokae. ⁵ Gua asa ke leana si asa pa qua binalabala pude garunu kekenu atu ni sari kasa tasida sara, pude di va nama vekoa sa mia vinariponi nomana pu ele va tatara veko nia gamu pude tavetia. Meke pana atu rau, si kote ele tava nama veko tu si asa. Pana gua asa, si kote ta gilana sapu pa mia hiniva hinokara, meke vekoa gamu si asa, ba lopu sapu na ososoni gamu gami.

⁶ Mi balabala ia, sapu asa pu lopu lete va soku kiko, si lopu kote sokudi tugo si paketi sa, ba asa sapu lete va soku, si kote pakete va soku tugo. ⁷ Hopeke tie si mani vala ia gua sapu

vizatia sa telena, lopu pude talotana mudie nia gua sapu vekoa sa, babe sapu na nana tinavete mo, gua, ke tavetia sa. Ura Tamasa si qetu nia si asa pu variponi qetuqetu. ⁸ Gua asa ke, gua sapu sa inuma sapu ta lete va soku kiko, si kote pakepakete va soku tugo; sa Tamasa si boka ponini gamu soku hola ni gua saripu hiva ni gamu doduru totošo pa doduru ginugua, pude kote tago va sokusoku si gamu, pude tavetavete ni koari doduru tinavete leadi. ⁹ Gua sapu koa pa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe:

“Variponi va soku si asa koari pu malaña,
ke kaqu koa hola ninae rane sa nana
tinonoto,” gua.*

¹⁰ Meke sa Tamasa sapu poni gita sari na kiko pude lelete, meke na ginani pude henahena, si kaqu poni va sokusoku ni gamu sari na tinitona, pude kaqu boka variponi va sokusoku si gamu koari na tie malaña.* ¹¹ Sa Tamasa si kaqu poni va sokusoku gamu pa doduru ginugua, pude boka variponi va sokusoku tugo si gamu doduru totošo, pude sari vinariponi sokudi pu paleke lani gami, si kaqu zama leana ni gami koe Tamasa.

¹² Ura sa tinavete tataru pu tavetia gamu hie, si lopu tale toka ni mo sari na tie te Tamasa pu malañadi, ba pude soku tugo tie si boka zama leana koe Tamasa. ¹³ Sa tinavete variponi hie, si na vina sosodena sa mia rinañerane. Meke soku tie si kote vahesia sa Tamasa, sina va tabea gamu sa Inavoso Leana te Karisito sapu tozi vura

---

* **9:9** Sam 112:9   * **9:10** Ais 55:10

nia gamu koari na tie. Meke kote vahesia tugo rini sa Tamasa, sina variponi va sokusoku si gamu koarini, meke koari doduru pule. ¹⁴ Meke kote varavara tokani gamu rini pa dia tataru lohina, sina ele va dogoroni gamu sa Tamasa sa Nana tataru variharupi marilaena. ¹⁵ Mada zama leana koe Tamasa koasa Nana vinariponi pu lopus boka ta nana kamona.

10

Lavelave nia Paula sa Nana Ninabulu

¹ Tepa soti atu si arau Paula koa gamu. Arau sapu zama nau gamu, sapu pude koa soti koa gamu si na tie nono na va pepekae, ba pude koa pa seu si na tie gegegese, gua. Pa korapa ninono na tataru vatukana te Karisito si tepa gamu rau: ² mi lopus va hinokari sari na tie pu zutu gami, pude lopus kote zama gegegese sisigiti si rau pana atu koa gamu. Sina gilana valeania rau sapu namu kote atu gegesi rau sarini pu zutu gami, sapu na hahanana tana kasia popoa si lulia gami, ba lopus e Karisito, gua. ³ Hinokara tugo sapu korapa koa pa kasia popoa si gami, ba lopus varipera si gami pa hahanana tanisa kasia popoa. ⁴ Sari na tinitona varipera pu tavetavete ni gami si lopus tanisa kasia popoa, ba sari na tinitona varipera niniradi tu te Tamasa, pude boka huari sari na niniranira tadi na kana te Karisito. ⁵ Huara pani gami sari doduru zinama kokohadi tadi na tie, pu va ululu puleni pa binalabala meke hukatia sa ginilagilanana sa Tamasa. Va kekeri gami sari na tie, pude

madi hobei sari dia binalabala meke va tabea se Karisito. ⁶ Meke pana ele gotogoto sari na mia vina tabena Sa, si kaqu va kilasi gami sari doduru pu lopu va tabe.

⁷ Mi dono la koasa kinokoa tadi na tie vasina pu koa gamu. Ego, be keke tie koa gamu si balabala ia sapu asa si na nabulu te Karisito, gua, si mani balabala valeana pakia sapu gami hire ba na nabulu tugo te Karisito, sapu kekenoño puta gua tugo mo asa. ⁸ Be vahesi pule hite nau si rau koasa niniranira sapu poni nau sa Banara, ba lopu hite kurekure nia rau. Sa niniranira asa si pude tokani gamu, lopu pude va kaleana gamu. ⁹ Lopu hiva nia rau pude balabala ia gamu sapu na hiva va matagutu gamu mo rau si gamu koari na qua leta. ¹⁰ Kaiqa gamu si kote zama: "Sari na leta te Paula si tale mamatadi meke niniradi. Ba pana mae soti sa telena koa gita, si na tie malohorona mo si asa, meke loke laedi sari nana zinama!" gua. ¹¹ Sa tie pu zama gua asa, si mani tumae nia sapu loke vinotikaena si koa koari pu gua kuberi rau koari na qua leta, meke gua saripu kote taveti rau pana atu si rau koa gamu.

¹² Lopu leana si pude vari padapada lani gami koari pu vahesi puleni, sapu na nabulu arilaedi hola si arini, gua. Va turui rini sari na dia pada soti teledia, pude vari pada puleni teledia koarini, meke vilasa puleni si arini koari na dia tuturuana soti teledia. Ke bakala mo sapu na duvili si arini. ¹³ Ba sapu gami, si lopu kaqu va hola ia sa mami vinahesi pule, ba padana mo sa tinavete sapu poni gami sa Tamasa, meke gua tugo sa mami tinavete koa gamu. ¹⁴ Sa

mami vinahesi pule si lopu hola nia sa padana sa tinavete sapu ele poni gami Tamasa. Ba ele kamo tu koa gamu si gami sipu tarae nia gami sa Inavoso Leana te Karisito. ¹⁵ Lopu kaqu vahesi puleni gami si gami koasa tinavete pu ele tavetia ri kaiqa. Ba rovea gami sapu kote toqolo sa mia rinañerane, meke kote boka noma sa mami tinavete pa vāri korapa mia gamu, ba sapu kote koa mo koasa pada pu ele veko ponini gami sa Tamasa. ¹⁶ Beto asa meke kote tiqe la tarae nia gami sa Inavoso Leana koari kaiqa popoa pule pa kali la koa gamu. Ura lopu hiva vahesi puleni gami si gami koari na tinavete pu ele ta tavetedi koari na popoa pu veko ponini Tamasa koari na votiki tie, pude la tarae nia sa Inavoso Leana. ¹⁷ Ba guahe sapu ta kubere: “Asa sapu va lavata pule nia, si mani va lavatia sa Bañara koari na tinavete pu evaṅi Sa,” gua.* ¹⁸ Sa tie pu va lavata pule nia, si lopu va qetua sa sa Bañara, ba asa tu sapu va lavatia sa Bañara, si ta qetue koa Sa.

11

Paula meke sari na Apositolo Kokohadi

¹ Hivani gamu rau pude koa va ñoño koari na qua zinama duviduvilidi hire. Ba ele koa va ñoño tu si gamu koari na qua dinuviduvili. ² Kono ni gamu rau si gamu pa kinonokono gugua te Tamasa. Ura ele va tatarani gamu rau pude valani gamu koe Zisu Karisito mo telena, pude mi soto va nabu koa Sa, guana keke vineki vaqura, sapu tava tatara pude haba ia si keke tie

---

* **10:17** Zer 9:24

mo. ³ Talotanani gamu rau si pude ta sekesekei sari na mia binalabala, meke ta turana va ilolo taloa koa sa mia sinoto koe Karisito, gua sapu evania sa noki koari nana sinekesekei koe Ivi.*
⁴ Ura ele va malumi gamu si arini pu atu tarae nia se Zisu pa tinarae votikaena hola, lopu gua sapu ele tarae nia gami koa gamu. Meke va kamoā tugo gamu si keke maqomaqo kaleana na inavoso kaleana, lopu sa Maqomaqo Hope meke sa Inavoso Leana sapu ele vagia gamu totošo va hinokara gamu. ⁵ Lopu hite va hinokaria rau sapu sari kasa pu poza puleni na apositolo arilaedi sara, si leadi hola nau si rau! ⁶ Be lopu bokabokaqu pa zama si rau, ba gilana valeania rau gua sapu zama nia rau. Ele vata gilana nia mo gami koa gamu doduru totošo, pa doduru ginugua sapu gua asa.

⁷ Lopu hite tavete va sea si rau, totošo atu tarae nia rau sa Inavoso Leana te Tamasa koa gamu. Va pepekae pule nau si rau, meke tavetavete pa limaqu, pude boka ta ovulu sage meke ta tokae si gamu, ke lopu tepa ia rau si keketona koa gamu. Ba vegua, kaleana tu si gua asa? ⁸ Totoso naboluni gamu rau, si pada pude toka nau gamu pa poata, ba ari kaiqa votiki ekelesia tu toka nau. Gua asa, ke guana hiko poata si rau koa rini, pude boka tokani gamu. ⁹ Sipu koa turana gamu rau, meke papaka sa qua poata, si lopu hite va tasuna gamu rau pa tinepa tinokae, ba sari kasa tasida tu koe Karisito pu maedi pa Masedonia, si poni nau sari doduru gua pu ta hivae koa rau. Meke gua sapu lopu hite va tasuna gamu

---

* **11:3** Zen 3:1-5,13

rau pa toso ele hola, si kote gua tugo vugo na repere.* ¹⁰ Gua sapu Karisito si tozia sa hinokara, si zama tokotokoro nia rau si hie: sapu loke tie pa pinaqaha popoa Akaia si kote boka hukatia sa qua vina lavata pule, sapu arau si tarae nia sa Inavoso Leana koa gamu ba lopu ta tabara. ¹¹ Ke vegua? Na lopu tataruni gamu rau, ke va lavata pulenau? Lokari, Tamasa gilania Nana sapu tataruni gamu rau si gamu.

¹² Ba kote tavete nono la i tu rau gua saripu korapa taveti rau kamahire, pude hukati gedi sari na votiki apositolo pu tozia pa dia vinahesi pule, sapu kekenoꝃo gua mo ele tavetia gami si korapa tavetia rini koa gamu, gua. ¹³ Sari kasa tie sara si lopu na apositolo hinokara. Na nabulu kokohadi mo si arini, saripu sekesekei koari na dia tinavete, meke vata dogoro puleni pude donodoꝃo gua na apositolo hinokara te Karisito, gua. ¹⁴ Ba lopu variva magasa si hie. Ura e Setani telena ba vata dogoro pule nia koari na tie, pude donodoꝃo guana keke mateana kalalasana te Tamasa. ¹⁵ Ke lopu variva magasa tugo pude sari na nabulu te Setani si vata dogoro puleni gua rina nabulu tanisa tinoꝃoto. Ba pa vinabetona tu si kaqu vagia rini gua sapu padana sa dia tinavete.

Sa Tinasigiti te Paula pa Nana Tinoa Apositolo

¹⁶ Maqu zama pule guahe: mani lopu balabala nau duvili keke tie si rau. Ba be gua asa si gamu, si mi avoso nono guni nau mo na tie duvili, pude maqu va lavata pule nau tugo. ¹⁷ Sari na

---

* **11:9** Pil 4:15-18

qua vinahesi pule hire, si lopu doño guana sapu hiva nia sa Bañara pude zama ni rau, ba sapu zama gua mo na tie duviduvili si rau. ¹⁸ Sina soku tie koa gamu si va lavata puleni, gua rina tie kaleadi pa kasia popoa, ke arau ba maqu gua tugo. ¹⁹ “Tumatumae hola si gamu,” gua si gamu, ba va avosi na qetuni tu gamu sari na tie duviduvilidi. ²⁰ Ba qetu nia tugo gamu sapu be keke tie si lalae ni gamu, babe ñoñovala gamu, pude vagi pule ni si kaiqa toña koa gamu, na doño va gore gamu, na va kurekure gamu, na gua. ²¹ Pa qua kinurekure si tozi vura nia rau, sapu gua tozia gamu si hinokara tugo, sapu gami si malohoro hola koari na tiñitoña gugua arini.

Pa qua dinuviduvili si zama si rau, sapu kekeñoño gua ari na apositolo kokohadi sapu boka vahesi puleni koari na dia tinavete, si arau ba boka gua tugo mo arini. ²² Na tie Hiburu si arini, gua si arini, arau ba gua tugo. Na tie Izireli si arini, si arau ba gua tugo. Na tutina Ebarahami si arini, gua, arau ba gua tugo. ²³ Na nabulu te Karisito si arini, gua si arini; ba arau si keke nabulu gotogotoqu hola ni si arini! Arau si zama guana tie pekipekiqu pa ginugua hie. Tavetavete va ñinira hola si rau. Soku totošo si ta pusi si rau, meke soku hola totošo si ta komiti, meke hoke tata mate si rau soku totošo.* ²⁴ Ka lima totošo si ta komiti va kaleana si rau koari na koimata tadi na Ziu, meke hopeke toloñavulu sia sineke si vagi rau.* ²⁵ Ka ñeta totošo si ta seke si rau koari na tie Roma, meke keke totošo si ta gona patu si rau. Ka ñeta totošo si

* 11:23 TTA 16:23   * 11:24 Diut 25:3

hake nau na vaka si rau, meke keke boni, meke keke rane si ale pa kolo si rau.* ²⁶ Koari soku qua inene si tutuvi rau sari na tinasuna koari na nage, meke na tie hikohiko, tinasuna koari na tie Ziu turanaqu, meke koari na Zenitailo. Soku tinasuna si koa koari na vasileana nomadi, koari na popoa ivuludi, koari na vaka pa lamana, meke koari na tasida sekesekeidi pa vinahesi.*

²⁷ Tavetavete sisigiti meke nurunausu si rau, meke soku totošo si lopu boka puta. Hoke ovia na memeha si rau. Hoke loke gequ ginani, na ibu hola au, meke loke qua poko si rau. ²⁸ Lopu arini mo, ba mamata sa buloqu hopeke rane koasa kinopu mia gamu doduru koari na ekelesia te Tamasa. ²⁹ Pude malohoro pa rinanerane, na hoqa pa sinea si keke tie te Karisito, si talotana nia rau si asa.

³⁰ Ososo nau gamu pude vahesi pule nau si rau, ke maqu tozi sari na tinitoņa pu vata dogoro nia sa qua minalohoro. ³¹ Sa Tamasa sa Tamana sa Baņara Zisu, sapu tavahesi ninae rane ka rane, si gilania Nana sapu lopu kokoha si rau. ³² Totoso koa si rau pa Damasikasi, si sa Qavuna sapu nabulu nia e Aretasi sa baņara vasina, si veko tie kopu koari na sasada barana sa vasileana nomana sana, pude tuqe vagi au, gua.* ³³ Ba kaiqa qua baere si va isu gore au pa keke huneke nomana pa keke vuida koasa barana sa vasileana nomana sana, ke govete taloa si rau koasa Qavuna.

---

* 11:25 TTA 14:19, 16:22 * 11:26 TTA 9:23; TTA 14:5 * 11:32 TTA 9:23-25

12

Sari Dinogodogorae te Paula meke sa Tinasigiti pa Tinina

¹ Lopu leana si hie, ba maqu vahesi pule nau mo. Kamahire si kote tozi rau sari na dinogodogorae, na tinitoŋa variva magasadi pu va dogoro nau sa Baŋara. ² Keke tie* te Karisito si gilania rau sapu ka manege made vuaheni la hire, si ta hena sage pa Maŋauru si asa, meke la pa kenuna sa Tamasa. Lopu gilania rau sapu be ta hena sage hinokara sa tiena, babe dogoro dinogodogorae mo si asa. E Tamasa mo gilania. ³⁻⁴ Maqu zama pule nia, gilania rau sapu ta hena sage sa tie hie pa Paradaisi^d. Lopu gilania tugo rau sapu be ta hena sage pa tinina sia, babe dogoro dinogodogorae mo si asa. E Tamasa mo gilania. Vasina tu si avosi sa sari kaiqa ginugua saripu lopu boka ta tozi vura pa zinama, sina lopu va malumia sa Tamasa si asa pude vivinei ni koari na tie.* ⁵ Maqu va lavatia sa tie hie, ba lopu hiva vahesi pule nau telequ, ke maqu vahesi pule nau mo pa qua minalohoro. ⁶ Be hiva vahesi pulenau si rau, si lopu kaqu na keke tie duviduviliqu si rau, ura sa hinokara mo si kote tozia rau. Ba lopu kaqu vahesi pule nau si rau, sina lopu hivani gamu rau pude va lavatau koari na dinogodogorae hire. Ba mamu va lavatau koasa padana sapu gua dogoro soti au gamu koari na qua tinavete, meke koari na qua zinama.

---

* **12:2** Sa tie sapu gunia Paula hie si asa mo telena.   * **12:3-4**
Rev 22:1,2

7 Ba ta poni nia rau si keke tinasigiti sapu guana keke bakobakora huda rakihi pa tiniqu, pude boka ta tuqe pule si rau, meke lopu vahesi pule nau koari soku tinitoṅa variva magasadi saripu ele va dogoro nau sa Tamasa. Sa tinasigiti hie si guana nabulu te Setani si asa, sapu komitau pude maqu lopu vahesi pule nau. 8 Ka neta totoṅo si varavara la si rau koa sa Baṅara, pude vagi pania koa rau sa tinasigiti hie. 9 Ba sa Nana inolaṅa koa rau si guahe: “Sa Qua tataru varitokae si ele pada mo koa goi. Ura sa Qua niniranira si ta dogoro valeana totoṅo malohoro si goi.” Gua asa, ke qetu hola mo si rau, pude tozi sari na qua minalohoro, meke pude vata dogoro nia sapu na niniranira te Karisito si toka nau. 10 Ke qetu ni mo rau pa laena Karisito sari na qua minalohoro, na zinama nonovalaqu, na tinasuna pa tinoa, na tinasigiti koari na tie, meke sari doduru tinasuna kaleadi. Ura totoṅo malohoro si rau, si toka nau sa niniranira te Karisito.

Balabala Sisigiti Paula sari pa Koriniti

11 Ele zama guana tie duviduviliqu si rau kamahire, ba gamu tu si va guni nau asa. Meke garo tugo mo pude va lavatau gamu si rau. Lopu arilaedi hola nau ri kasa mia apositolo pu va arilaedi i gamu sara, be vea hinokara sapu loke laequ si rau. 12 Sari doduru tinavete variva magasadi, na tinavete pu vata dogoro nia sa niniranira te Tamasa, pu va sosodea sapu arau si na apositolo hinokara, si ta tavete mo sipu koa va nabu pa ninono pa varikorapa mia gamu si rau.

¹³ Ele toka valeanani gamu rau, kekenoŋo gua sapu toka ni tugo rau sari doduru ekelesia. Ba keketona mo si lopu tavetia rau koa gamu, lopu va tasuna gamu rau pude toka nau pa poata. Be asa mo sa qua sinea, si mi taleoso nau.

¹⁴ Ele va namanama si rau pude atu hopikini gamu, meke hie sa totoŋo vina neta pude atu si rau. Meke lopu kote tepa gamu rau pude toka nau pa poata. Ba hivani gamu rau pude tataru nau, lopu sari na mia poata. Doduru totoŋo si lopu ari na koburu kote va gavoro poni sari na tiatamadia, ba sari na tiatamadia tu kote va gavoro poni sari na tudia. ¹⁵ Ke qetu nia mo rau si pude vatui koa gamu sari doduru qua tinago, meke sa qua tinoŋa soti pude tokani gamu. Ke vegua, be tataru holani gamu rau, ba vea kote hiteke sa mia tataru koa rau? ¹⁶ Ego, va hinokaria mo gita sapu lopu va tasuna gamu rau. Ba gina kaiŋa gamu si balabala ia sapu na tie sekesekei si rau, meke kokoha pude vagi poata, gua. ¹⁷ Pa sirana sa? Sari na tie pu garunu atu ni rau si tavetavete ni rau pude hiko poata koa gamu? ¹⁸ Lokari, tepa ia rau se Taetusi pude atu koa gamu, meke ele garunu turana nia rau koa sa si keke tasida koe Karisito. Ba vegua, atu se Taetusi, meke sekesekei ni gamu pa tinepa poata? Lokari! Kekenoŋo puta mo sari na binalabala na hahanana tamigami kara pa tinavete.

¹⁹ Gina balabala si gamu sapu lavelave puleni gami mo koa gamu si gami pa leta hie. Lokari! Zama nia mo gami gua sapu hivani gami Karisito pude zama nia pa kenuna sa Tamasa. Kasa

tasiqū ta tatarue mia, sari doduru gua pu taveti gami, si ta tavete pude tokani gamu mo si gamu. ²⁰ Ura talotaña ni gamu rau sapu pana atu rau koa gamu, si kote dogoria rau sapu sari na mia tinavete si lopu gua sapu hiva ni rau. Meke arau ba kote tavete atu ni koa gamu gua sapu lopu hiva nau gamu. Talotaña nia rau sapu kote atu dogoria rau sapu korapa koa sari na vinaritokei, na kinonokono, na bubugoro haru, na pinuhi, na zinama ñoñovala na vinari nanaei, na vinahesi pule meke na vinari paqahi. ²¹ Talotaña nia tugo rau si pude pule atu si rau, meke tava kurekure koasa qua Tamasa pa kenumia gamu. Meke kote talotaña hola meke kabo ni rau sari sokudi pu ele hoqa pa sinea visoroihe, ba lopu kekere taloa koari na dia hahanana kaleadi na bonidi, na vinari riqihī, na binarabarata, meke na vinari vosa na gua.

13

Vina Balau Vina Betobeto

¹ Hie sa totosō vina ñeta sapu kote atu si rau pude hopiki ni gamu. “Ta hivae pude karua babe ñeta tie si va sosodea be sea sa tie ta zutuna,” gua sapu tozia sa Kinubekubere Hope.* ² Sipu atu dogoro gamu rau pa totosō vina rua si ele va balau gamu rau si gamu pu ele hoqa pa sinea, meke va balau gamu tugo rau kamahire, be lopu kekere si gamu pu ele sea visoroihe, meke gamu pu korapa sea, si kaqu va kilasa beto gamu rau totosō kamo pule atu koa gamu si rau. ³ Kote vagi gamu pa totosō asa sari doduru vina sosode

---

* **13:1** Diut 17:6, 19:15

pu hivani gamu, sapu e Karisito si zama koari na qua zinama. Totoso tavetavete si Asa koa gamu, si lopu malohoro si Asa, ba vata dogoro nia Sa sa Nana niniranira pa varikorapa mia gamu. ⁴ Ura hinokara sapu pa minalohoro si tava mate si Asa pa korosi, ba pa niniranira te Tamasa si toa pule tugo si Asa. Meke gua tugo asa, sapu pa mami kineke koa Sa, si malohoro tugo si gami. Ba toa tugo si gami pa mami kineke koa Sa pa niniranira te Tamasa, meke tavetavete nia gami sa niniranira asa pude atu va tonoto gamu.

⁵ Mi viliti puleni gamu, meke pitu puleni gamu, mamu dogoria be koa hinokara si gamu pa rinañerane. Hokara gilana valeania mia mo sapu se Zisu Karisito si koa koa gamu. Ba be lopu tava sosode sapu Tanisa si gamu, koari na mia viniliti, si lopu koa koa gamu si Asa. ⁶ Rañea rau sapu kote va sosodea, meke gilania mo gamu sapu na apositolo hinokara te Karisito si gami. ⁷ Varavara tokani gamu rau koe Tamasa, pude lopu kote evania gamu si keke sinea. Lopu pude vata dogoro nia mo sapu na apositolo hinokara si gami, ba pude mi tavetia gua sapu leana, be vegua lopu donodono guana apositolo si gami. ⁸ Ura lopu boka hukatia gami sa hinokara, ba kaqu zuka ia mo gami si asa. ⁹ Qetu nia mo gami sapu be malohoro si gami, ba ninira si gamu koe Karisito. Ke tepa ia tugo gami si pude boka koa va gotogoto si gamu koe Karisito. ¹⁰ Gua asa ke kuberia rau sa leta hie, totoso koa va seu koa gamu, pude lopu kaqu tavetavete nia rau sa niniranira pu poni nau sa Bañara, meke va kilasa gamu pana atu kamo rau. Sa

ninira_u asa si pude tokani gamu, ba lopu pude va kaleana gamu.

¹¹ Ego, kasa tasiq_u, mi koa valeana tu gamu! Mi hata ia gua sapu gotogoto koe Karisito. Mi va avosi sari na qua tinepa koa gamu. Mi koa keke pa binalabala, mamu koa varibulei, meke sa Tamasa pu poni gita sa tataru meke sa binule, si kote koa koa gamu.

¹² Mi vari hapahapai na vari qetuqetui pana vari tutuvi gamu. ¹³ Sari doduru tie te Tamasa tani si garunu atu nia sa dia tataru koa gamu.

¹⁴ Sa tataru variharupi tanisa Baṅara Zisu Karisito, sa tataru te Tamasa, meke sa binaere tanisa Maqomaqo Hope, si madi koa koa gamu doduru.

Buka Hope
The Holy Bible in the Roviana language of the
Solomon Islands
Buk Baibel long langguis Roviana long Solomon
Islands

copyright © 2016 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Roviana

Translation by: SITAG

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2017-11-06

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 13 Dec 2023

2a5324ac-61e8-5e5b-b226-f3d15850d7c5